

א. אל תספדוני בעיירות.

סבור מינה, הבינו השומעים את דברי רבי, שכוונתו היתה שלא יספידוהו בעיירות — משום טרחא של בני הכפרים הסמוכים לעיירות הוא דקאמר. שאם יספידוהו בעיירות תהיה טרחא לבני הכפרים לבוא ולהתכנס להספדו בעיירות, ולכן אמר שלא יספידוהו אלא בכרכים הגדולים, ששם יתכנסו רק בני הכרכים, ולא תהיה טרחא לשאר האנשים לבוא אליהם.

אך כיון דחזי, כאשר נוכחו לדעת, דאף על פי שקספדי רק בכרכים, בכל זאת קאתו באו כולי עלמא, גם מהכפרים וגם מהעיירות, אמרו: שמע מינה, משום יקרא [כבודו של רבין] הוא דקאמר שלא יספידוהו בעיירות אלא רק בכרכים, שבהם יתאסף המון רב, מכל המקומות, ויהא כבוד המת בהספדו ניכר.

ב. הושיבו ישיבה ללמוד תורה מיד לאחר שלשים יום, ואל תבטלו את הלימוד בישיבה כליל כדי להספידני כל שנת האבל —

דלא עדיפנא, לפי שאיני עדיף ממושה רבינו, דכתיב באבלו [דברים לד]: "ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום".

ומספרת הגמרא: תלתין יומין שלשים יום הראשונים ספדין לרבי ביממא וליליא. אבל מכאן ואילך, ספדו ביממא, וגרסי ולמדו תורה בליליא. או ספדו בליליא וגרסי ביממא — עד דספדי תריסר ירחי שתא [שנים עשר חדשי שנה].

של רבי, אמרי: שמע מינה, לההוא עלמא, שימשוהו בעולם הבא, הוא דקאמר רבי.

ומבאר הגמרא, כיון שאין זו צואה של רבי, אלא רק הודעה מי עתיד לשמשו בעולם הבא, מה לו לרבי להודיע ולפרסם ברבים מי ישמשנו בעולם הבא —

והאי דאמר רבי הכי, — דלא לימרו, כדי שלא יאמרו אנשים בראותם את שמשו של רבי מתים סמוך לפטירתו, ולא זכו לשמשו בקבורתו, שמילתא הואי להו, שעברו עבירה המחייבת מיתה, ועד האידנא נמי, ומה שנשארו בחיים עד עתה, זכותו דרבי, שהיו שמשו, הוא דאהניא להו. ולכן הודיע רבי שמיתתם סמוך לפטירתו היא כדי שימשיכו לשרתו בעולם הבא.

אמר להן רבי: להכמי ישראל אני צריך!

נכנסו אצלו חכמי ישראל.

אמר להן רבי: א. אל תספדוני בעיירות! [יבואר בגמרא להלן].

ב. והושיבו ישיבה, שתחזרו לעסוק בתורה מיד לאחר שלשים יום, ולא תבטלו אחר כך מלימוד תורה כדי להמשיך ולעסוק בהספדי במשך שנת האבל.

ג. שמעון בני — יהיה ה"חכם" [יבואר להלן בגמרא].

גמליאל בני — יהיה הנשיא.

חנינא בר המא — ישב בראש הישיבה.

ומבאר הגמרא את דברי הברייתא:

הזמן המעולה ביותר, שבו יכולים בני אדם לחוש בדברים רוחניים המתרחשים בביתם, כיון

אמר תמה לוי: וכי צריכא למימר, שהבכור הוא היורש את הנשיאות, והרי דבר פשוט הוא שהבן הגדול קודם לירש את שררת אביו על האח הצעיר!?

אמר, ענה רבי שמעון בר רבי ללוי, על תמיהתו על דברי רבי אביו, בלשון חריפה: אכן צריכא לרבי אבי לחדש ולומר זאת — לך, עבורך ולמטלעתך [ולצלעתך]. לפי שהיה לוי צולע, הוא הזכיר את צליעתו].

ומקשה הגמרא מדוע התבטא רבי שמעון בר רבי כלפי לוי בלשון הזאת, והרי לכאורה לוי צדק בתמיהתו —

מאי קשיא ליה לרבי שמעון בר רבי על לוי? הא לוי — קרא קאמר! שהרי הוא הסתמך על דברי הכתוב בדברי הימים [ב, פרק כא]: "ואת הממלכה נתן ליחורם — כי הוא הבכור".

ומשנינן: הוא קרא [בהמלכת יהורם] — ממלא מקום אבותיו הוה, שהיה ראוי למלוכה כאביו, ולא היה באחיו ראוי למלוכה יותר ממנו.⁽²⁾

ההוא יומא דאשכבתיה דרבי, באותו יום שנפטר בו רבי, נפקא בת קלא, יצאה בת קול, ואמרה: כל דהוה באשכבתיה דרבי — מזומן הוא לחיי העולם הבא!

היה שם ההוא כובס, אשר כל יומא הוה אתי קמיה, היה מגיע כל יום לביתו של רבי. אבל ההוא יומא שבו היתה "אשכבתיה דרבי" הוא לא אתא. כיון דשמע הכי, שיצאה בת קול והכריזה, והוא לא היה שם דוקא באותו יום, סליק לאיגרא, עלה לגג הבית, ונפל לארעא, ומית.

יצתה בת קול, ואמרה: אף ההוא כובס — מזומן הוא לחיי העולם הבא!⁽¹⁾

עוד שנינו בברייתא שאמר רבי:

ג. שמעון בני חכם.

והוינן בה: מאי קאמר רבי?

ומשנינן: הכי קאמר: אע"פ ששמעון בני הצעיר חכם יותר, בכל זאת גמליאל בני הבכור יהיה הנשיא.

את נשמתו, ולכן קראוהו חכמים בלשון "כובס", שהיה צריך כיבוס הנפש. וכיון ששמע שהוא החמיץ את ההזדמנות להגיע לחיי העולם הבא, הוא התעורר ושב בתשובה, עד שהגיע בכוחות נפשו למדרגת החיים הגבוהה ביותר, שהיא "איגרא", גג החיים, ובהגיעו אליה פרוחה נשמתו, ומת מתוך תשובה, ולכן הוא מזומן לחיי העולם הבא.

2. רבותינו הראשונים והאחרונים דנו בהרחבה האם יש דין ירושה בכל שררה, כמו בירושת המלכות המבוארת בדברי הכתוב, וכמו

שהשבת היא זמן שבה יש לאדם נשמה יתירה, והלילה הוא הזמן שבו אפשר להגיע לדרגות רוחניות יותר מהיום.

1. ביארו התוס' שהחידוש של הבת קול, הוא בכך שכל אחד שהיה שם מזומן לחיי העולם הבא בלי דין ובלא יסורים. כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אלא שהם מגיעים לשם על ידי דין ועל ידי קבלת יסורים על עוונותיהם.

וכיאר המהר"ל בחידושי אגדות על הש"ס, שאותו כובס לא איבד את עצמו לדעת, אלא שהוא היה רשע, שהיה זקוק לתקן עצמו ולנקות

וכיון שישב רבי חנינא בראש הישיבה, לא הוה ליה ללוי איניש למיתב גביה, לא היה לו חבר שיישב עמו מבחוץ [ובפנים הוא לא רצה לשבת לפני רבי חנינא, וכפי שיבואר להלן], ולכן עזב לוי את ארץ ישראל, וקאתא לבבל.

והיינו דאמרי ליה לרב משהגיע לוי לנהרדעא, עירו של רב: **גברא רבה אקלע לנהרדעא, ומטלע, והוא צולע, ודריש: כלילא שרי!** מותר לצאת בשבת עם "כלילא" אשר דרך אשה חשובה ללבושו, ואין לחשוש שמא תורידנו כדי להראותו ותטלטל אותו ברשות הרבים, לפי שאין דרך אשה חשובה להוריד מעליה את ה"כלילא".

אמר רב: **שמע מינה** מכך שרב לוי לבבל, שנה נפשיה דרבי אפס, ויטיב רבי חנינא במקומו ברישא, בראשות הישיבה, ולא הוה ליה ללוי איניש אחרינא למיתב גביה לישב עמו מחוץ לבית המדרש, ולכן קאתא לוי לבבל.

והוינן בה: מנין לו לרב שאכך כך אירע? ואימא, הרי היה לו לומר שיתכן שרבי חנינא נח נפשיה, שנפטר רבי חנינא, ואילו רבי אפס כדיתב יטיב, המשיך לשבת בראש הישיבה, כמו שישב בה מקודם, וכיון שנפטר רבי חנינא, לא הוה ליה ללוי איניש למיתב גביה בחוץ, ולכן הוא קאתא לבבל!

ומביאה הגמרא שני הסברים מנין לו לרב אכך כך אירע, כדבריו.

ואולם, רבן גמליאל אחי — אינו ממלא מקום אבותיו בחכמה הוה. כי יש לו אה שהוא יותר חכם ממנו!

ומבאר הגמרא: **ורבי — מאי טעמא עבד הכי, להוריש את הנשיאות לרבן גמליאל בנו, ולא לרבי שמעון בנו, על אף שרבי שמעון בנו הוא היה זה שממלא מקום אבותיו בחכמה?**

כי נהי דרבן גמליאל אינו ממלא מקום אבותיו בחכמה, אבל ביראת הטא — ממלא מקום אבותיו הוה.

עוד שנינו, שאמר רבי:

ג. **חנינא בר חמא ישב בראש.**

ומספרת הגמרא:

לא קיבל רבי חנינא את המינוי הזה על עצמו, לפי שהיה רבי אפס גדול ממנו שתי שנים ומחצה.

יטיב ישב רבי אפס ברישא, בראש הישיבה, ויטיב רבי חנינא אבראי, מבחוץ לישיבה, לפי שלא היה כפוף לרבי אפס.

וזאתא לוי, ויטיב גביה, יחד עם רבי חנינא בחוץ.

לאחר מכן נח נפשיה דרבי אפס, ומשהלך רבי אפס לעולמו, יטיב רבי חנינא ברישא.

שררה בישיבה או ברבנות. ככהונה גדולה נאמר "והכהן המשיח תחתיו מבניו" [ויקרא ו טו] ולמדו מכאן בתורת כהנים

בנשיאות, שגם היא מדין מלכות, המתבאר כאן, או שהיא דין מסויים הנוהג רק במלכות, ולא בשאר השררות, כמו כהונה גדולה, או

א. איבערית אימא: לוי, לרבי אפס — מיכף הוה כייף ליה. ואילו היה נפטר רבי חנינא הוא היה יכול להכנס ולשבת לפני רבי אפס. ומה שישב בחוץ עד עתה, הוא רק כדי להיות לצוותא לרבי חנינא. וכיון שירד לוי לבבל מוכח שנפטר רבי אפס, וישב רבי חנינא בראש הישיבה, ולוי לא יכול היה לשבת לפניו, כי הוא לא היה כפוף לרבי חנינא.

ב. ואי בעית אימא: כיון דאמר רבי ש"חנינא בר המא ישב בראש" — בהכרח שכך אכן אירע, היות ולא סני, לא יתכן אחרת, דלא "מליך", שלא ימלוך רבי חנינא ויכהן כראש הישיבה, אלא ודאי הוא נעשה ראש הישיבה, משום דכתיב בהו, בצדיקים: [איוב כב] "ותגזר אומר — ויקם לך".

ועתה מקשה הגמרא מדוע מינה רבי את רבי חנינא למשרת ראש הישיבה? והא הוה רבי חייא! [והניחה הגמרא שרבי חייא היה גדול מרבי חנינא!]

ומשנינן: כבר נח נפשיה! רבי חייא נפטר מהעולם לפני מיתת רבי.

ומקשינן: והאמר רבי חייא: אני ראיתי קברו של רבי, והורדתי עליו דמעות!

ומשנינן: איפוך! שרבי הוא זה שבכה על קברו של רבי חייא.

ומקשינן: והאמר רבי חייא: אותו היום שמת רבי — בטלה קדושה! (3)

ומשנינן: איפוך! שרבי אמר זאת על רבי חייא.

ומקשינן: והתניא: כשחלה רבי, נכנס רבי חייא אצלו, ומצאו שהוא בוכה.

אמר לו: רבי, מפני מה אתה בוכה? והתניא: מי שמת מתוך השחוק — סימן יפה לו, ואילו מי שמת מתוך הבכי — סימן רע לו.

פניו למעלה — סימן יפה לו, פניו למטה — סימן רע לו.

פניו כלפי העם — סימן יפה לו, כלפי הכותל — סימן רע לו.

[פרשת אחרי פרק ח], מלמד שהבן קודם לכל אדם.

ולדעת החינוך מצוה תצו כל השררות שהן "במעשה או בשם כבוד מן השמות הנכבדים" הן ירושת עולם לבנו ולבן בנו עד עולם.

וכן דעת הרמב"ם בהלכות מלכים פרק א הלכה ז.

אך כתבו הרבה מן האחרונים שכל זאת כאשר הציבור מסכים למינויים, שאז יש ליורש דין קדימה לכל אדם, אך לא כאשר הציבור אינו

רוצה במינוי זה.

3. התוס' מבארים ש"בטלה קדושה" היות ורבי נקרא "רבינו הקדוש". והביאו גם את שיטת רבינו חיים כהן, שבטלה באותו יום קדושת כהונה, וגם הכהנים נטמאו לו. וכן מוכח להדיא בירושלמי. ואמר רבינו חיים כהן שאילו היה בשעת פטירת רבינו תם הוא היה מטמא לו.

אך התוס' דוחים את הראיה מהירושלמי, וסוברים שלא התירו באותו יום אלא רק טומאה מדרבנן.

ארגתי נישבי רשתות ציד, וצוידנא טביא, וצדתי צבאים, ומאכילנא בישרא והאכלתי את בשר הצבאים ליתמי, ואריכנא מגילתא ועשיתי מגילות ממשכי דטביא, מעורות הצבאים, ופליקנא למתא והלכתי לעיר דלית בה שאין בה מקרי דרדקי, מלמד תינוקות, וכתיבנא עליהם המשא חומשי לחמשא ינוקי, ומתנינא ושניתי שיתא סידרי לשיתא לששה ינוקי, לכל חד וחד אמרי ליה: אתני שנה סידרך שלימדתך — לחברך.

והיינו דאמר רבי: כמה גדולים מעשה חייא! אמר ליה רבי שמעון ברבי לאביו: האם מעשיו גדולים אפילו ממך? אמר ליה: אין.

אמר ליה רבי ישמעאל ברבי יוסי לרבי: האם גדולים מעשיו אפילו ממעשי אבא [רבי יוסי]?

אמר ליה: חס ושלום, לא תהא כזאת בישראל לומר כן!

אמר להן רבי: לבני הקטן אני צריך.

נכנס רבי שמעון אצלו, ומסר לו סדרי חכמה.

אמר להן: לבני הגדול אני צריך.

נכנס רבן גמליאל אצלו, ומסר לו סדרי נשיאות.

אמר לו: בני, נחוג נשיאותך ברמים, שתהא יושב בין הגדולים! וזרוק מרה בתלמידים, שתהא אימתך עליהם.

פניו ירוקין — סימן רע לו, פניו צהובין ואדומים — סימן יפה לו;

מת בערב שבת — סימן יפה לו, שנכנס מיד למנוחה. במוצאי שבת — סימן רע לו;

מת בערב יוהכ"פ — סימן רע לו, במוצאי יוהכ"פ, לאחר שנמחלו עוונותיו — סימן יפה לו.

מת מחולי מעיים — סימן יפה לו, מפני שרובם של צדיקים מיתתן בחולי מעיים! (4)

אמר ליה: אנא — אתורה ומצות שלא אוכל עוד ללמוד ולקיים — קא בכינא!

ומוכח שרבי חייא חי בשעת פטירת רבי!

ומתרתת הגמרא בשני אופנים:

א. איבעית אימא: איפוך, ואמור, שרבי בכה על רבי חייא.

ואיבעית אימא, לעולם לא תיפוך. אלא, לכך לא מינהו רבי לפי שרבי חייא עסוק במצות הוה, ורבי סבר: לא אפגריה, לא אבטלנו ממצותיו!

והיינו דכי הוו מינצו רבי חנינא ורבי חייא, אמר ליה רבי חנינא לרבי חייא: בהדי דירי מינצת? וכי עמי אתה רב? דאם חס ושלום נשתכחה תורה מישראל, מהדרנא ליה אחזירנה מפלפולין!

אמר ליה רבי חייא: אנא — עבדי, עשיתי עובדות דלא משתכחה תורה מישראל. דאיתנא כיתנא גרעיני פשתן, ושדיינא, וזרעתי אותם, ומהפשתן שצמח מגדלנא

4. המהר"ל מבאר שמיתתן של צדיקים היא מחולי מעיים כדי שיטהר גופם מאכילה ושתיה

ומקשינן: איני?!

והא כתיב [תהלים טו]: "ואת יראי ה' יכבד", ואמר מר: זה יהושפט מלך יהודה, כשהיה רואה תלמיד חכם, היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו, וקורא לו: רבי, רבי, מרי, מרי!

ומשנינן: לא קשיא.

הא בצינעא, יש לכבד כל אחד ואחד, כמו יהושפט המלך.

הא בפרהסיא, צריך להודיע מלכותו על ידי הטלת אימה!

תניא: כשהיה רבי חולה, הוא היה מוטל בציפורי, שהיא בראש ההר, ואילו מקום קברו היה מוכן לו בבית שערים, בעמק יזרעאל.

ומקשינן על מה שאמרו בברייתא שמושבו של רבי היה בציפורי:

והתניא [דברים טז]: "צדק צדק תרדף" — יש לך לרדוף וללכת רחוק, אל גדול הדור, כדי להגיע לצדק האמיתי בהלכה — הלך אחר רבי — לבית שערים!

ומוכח ששם היה מושבו, ולא בציפורי!

ומשנינן: רבי — בבית שערים הוה, אלא כיון דחלש — אמטוהי לציפורי, שהיא בראש ההר ואוירה צח וטוב, ואילו בית שערים היא בעמק.

דמדליא שהיא במקום גבוה, בראש ההר, קד-א ובסוים אוירא, ואוירה משובח.

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, גזרו בו רבנן [לפני פטירתו] תעניתא, ובעו רחמי. ואמרי: כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי — ידקר בחרב!

סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, עלתה אמתו של רבי אל הגג, ואמרה תפילה: המלאכים, שהם עליונים, מבקשין את רבי שיבוא למחיצתם, והתחתונים, האנשים בארץ, מבקשין את רבי שישאר עמם.

יהי רצון שיכופו תחתונים את רצונם על העליונים, וישאר רבי בחיים.

אך כיון דחזאי, שראתה אמתו של רבי, כמה זימני, פעמים אחדות, דעייל רבי לבית הכסא, וחליץ תפילין כדי שיוכל להכנס להכנס לבית הכסא, ובצאתו מבית הכסא חזר ומנח להו לתפילין, וקמציטער רבי בחליצתן ובהנחתן — אמרה בתפילתה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים.

ולמרות שהודיעה אמתו של רבי את צערו ברבים, לא הוה שתקי רבנן מלמיבעי רחמי עליו שישאר בחיים.

שקלה כוזא, לקחה אמתו של רבי כד חרס, שדייא מאיגרא לארעא, וזרקתו מהגג על הארץ, ומקול הנפץ בשבירת הכד אישתיקו רבנן מלבקש רחמי על רבי באותו הרגע. ונח נפשיה דרבי באותו הרגע שהפסיקו מתפילתם.⁽¹⁾

1. המהרש"א מבאר שרבי הגיע לשלימות בנפשו ובגופו, ולכן היה עליו המאבק בין העליונים

לפני מותם. וכן כדי שיהיה הגוף בלבד חולה, ואילו נשמתם תשאר צלולה.